

Constiinta morala

MOTTO: în domeniul moral, ca și în cel intelectual, nu se posedă în mod real decât ceea ce s-a cucerit prin sine-însuși.

În acest sens, morala este o logică a acțiunii (J. Piaget)

Există un sens filosofic al moralei, ce reunește conduitele regulate, faptele de viață cu semnificatia lor, specifică unei societăți date. Acestea constituie morala socială. Morala individuală solicită cunoașterea și încorporarea moralei sociale în structura personalității și a conduitelor - valorile moralei sociale devenind astfel modul de a evalua și acționa individual. Problemele cele mai importante ale moralei se concentrează în jurul modului cum se dezvoltă în viață standardele interiorizate cu privire la bine și rău; cum se dezvoltă judecata morală; cum se formează deprinderile de autocontrol, necesar în satisfacerea standardelor interiorizate (ale dorintelor, intereselor, năzuințelor, etc.) ("dictionar de psihologie", U. Schiopu, 1997). Morala - formă a conștiinței sociale, care reflectă ansamblul concepțiilor, ideilor și principiilor (normelor) care călăuzesc și reglementează conduita oamenilor în relațiile personale, în familie, la locul de muncă și în societate în general. (Ioan Bontas, "Pedagogie") Judecata morală presupune evaluarea (și cel mai des autoevaluarea) unor comportamente și situații prin raportarea lor la cerințele morale impuse de mediul social - istoric și individual. Ea se formează prin învățarea socială și însușirea critică a modelelor de conduită promovate de societate. Dezvoltarea morală este un proces activ de organizare a experienței în structuri cu semnificație crescândă, prin care valorile morale sunt văzute dintr-o perspectivă nouă.

Teoria judecăților morale dezvoltată de J. Piaget și apoi în S.U.A. de L. Kohlberg a avut în atenție forma și logica faptelor, evaluarea moralei și dezvoltarea înțelegerii regulilor și a circumstanțelor în care acționează.

J. Piaget

Dezvoltarea gândirii morale se realizează progresiv, implicând parcurgerea ordonată a unor stadii ale inteligenței, acest progres fiind caracterizat de o gândire cu o calitate particulară (J. Piaget, 1932). Judecata morală este văzută ca dezvoltându-se în concordanță cu trecerea de la gândirea preoperatională la gândirea operatională și apoi la cea operational-formală. Astfel, dezvoltarea morală se realizează pe măsură ce copilul acționează, transformă și modifică lumea din jurul lui, fiind totodată influențat de consecințele acțiunii sale. Măsura dezvoltării gândirii în ansamblu, este prin urmare o măsură și a dezvoltării gândirii morale, în particular.

Se remarcă prezenta complementară a două tipuri de morală în spațiul existențial al copilului:

Morala heteronomă - morala în care domină raporturile de constrângere, autoritarism, obligativități severe

impuse din exterior. Copiii percep regulile morale ca fiind absolutiste, rigide și nemodificabile. Pe măsură ce copilul se apropie de adolescență, se dezvoltă stadiul al doilea.

Morala autonomă - o morală a cooperării, în care ansamblul regulilor de conviețuire emană din aspectul mutual, din trăirea interioară intensă a sentimentului de egalitate, echilibru - sursa internă a sentimentului de datorie, a cerințelor de cooperare. Această morală, în condițiile

dezvoltării ample a inteligenței și a slăbirii autorității părinților, se caracterizează prin flexibilitate, raționalitate și conștiință socială.

Tabel comparativ: morala heteronomă - morala autonomă

MORALA HETERONOMĂ

MORALA AUTONOMĂ

Respect unilateral (pentru adult)

Respect reciproc (între egali)

Constrângere

Cooperare

Egocentrism

Decentrare

Sanctiuni ispititoare

Sanctiuni prin reciprocitate

Reguli exterioare

Interiorizarea regulilor

Responsabilitate obiectivă

Responsabilitate subiectivă

Realism moral

Relativism moral

Eul

Personalitatea

Conformism social

Creativitatea

Conservatorism politic

Progresist

Concluzii

Dezvoltarea completă a judecării morale presupune această trecere de la morala de tip heteronom la cea de

tip autonom.

Dezvoltarea morală se realizează în paralel cu dezvoltarea cognitivă, fapt ce explică, după Piaget, limitele moralității eteronome prin raportare la limitele gândirii preoperationale și concrete (egocentrismul, realismul intelectual). Pe măsura dezvoltării perioadei operațiilor formale, moralitatea devine mai flexibilă și mai orientată social.

L. Kohlberg

În continuarea studiilor asupra moralității efectuate de Piaget, vin studiile lui L. Kohlberg, cu scopul de a extinde teoria lui Piaget și de a oferi descrieri mai complete asupra schimbărilor calitative în judecata morală în trecerea de la copilărie la vârsta adultă. Pentru a-și urmări scopul, autorul a utilizat dilemele morale, iar pe baza răspunsurilor obținute, a postulat trei nivele ale dezvoltării morale și șase stadii (1984):

Nivel de moralitate preconvențională

stadiul 1 - orientare primitivă și supunere față de autoritate
stadiul 2 - orientare naiv - hedonică și instrumentală

Nivel de moralitate convențională

stadiul 3 - orientare în funcție de relațiile interpersonale
stadiul 4 - moralitatea autorității și menținerii ordinii sociale

Nivel de moralitate postconvențională (al autonomiei și principiilor morale personale)

stadiul 5 - moralitatea contractului social, a drepturilor individuale și a legii democratice acceptate
stadiul 6 - orientare după principiile etice universale

Teoriile și ipotezele asupra dezvoltării conștiinței morale, elaborate de Piaget, Kohlberg și alții, au pus în evidență:

Stadiile evoluției conștiinței morale

Paralelismul între dezvoltarea inteligenței și afectivitatea morală

Rolul mediului social în determinarea formelor de cooperare și interacțiune morală, precum și în configurația

tipului de personalitate morală.

Conștiința morală (continuare)

Educația morală are ca ideal formarea profilului moral al personalității și al comportamentului socio-moral al omului și este realizată în principal de către mediul familial și școlar. Cunostintele morale sunt reprezentate de o serie de concepte și principii ale democrației, de stat de drept, de patriotism, de umanism, de disciplină conștientă, de dragoste față de mediu, etc. Ele se bazează pe principiul cooperării, al respectului reciproc, al comportării civilizate. Pe baza cunostintelor morale se formează convingerile și sentimentele morale proprii. Acestea presupun transformarea noțiunilor și normelor morale în trăiri înalte, demne, care să se focalizeze în jurul binelui, având la bază îmbinarea dintre trăirea afectivă și rațiune.

Prin urmare, orice tip de educație are o latură afectivă și o latură instructivă - care în cazul educației morale se referă la ceea ce trebuie spus copilului (sub forma sfaturilor, exemplilor,

etc.) pentru a deosebi binele de rău , pentru a cunoaste continutul notiunii morale. Constientizarea în plan moral este absolut necesară, dar nu întotdeauna si eficientă. Ineficienta poate decurge din lipsa coordonatei afective - care are un rol important în determinarea vointei în plan moral. Primul pas în educatia morală îl constituie lămurirea valorilor morale. Al doilea pas fiind transformarea acestora în deprinderi practice, care se realizează prin practicarea lor consecventă.

Baza morală a unui copil trebuie să fie realizată în mod firesc de către familie (părinti), pentru că ei au o răspundere morală față de copil: datoria de a-l creste si educa. Părintii reprezintă pentru copil prima si cea mai puternică autoritate morală. De aceea primul comportament moral-social al copilului se realizează prin imitare (în exemplul personal al părintilor putem vedea îneputul viitoareii atitudinii morale si sociale a copilului).

A doua treaptă în educarea morală o reprezintă scoala. La acest nivel, buna însusire a valorilor morale depinde de măsura implicării învățătoarei în formarea etică a elevului. De la bun început, pentru educatorul scolar, elevii se vor împărți în : cei ce au fundamentul moral primit în familie si cei care nu-l au primit în familie. Învățătoarea trebuie să realizeze o adevărată "tablă de valori morale" bine motivate teoretic, astfel încât judecata elevilor să găsească oricând un fundament serios în motivatia respectivă. Sufletul copilului se cere sensibilizat cu privire la aspectele morale, trebuie format în acest sens; nu doar judecata trebuie să-l îndemne pe copil să actioneze moral, dar si inima sa. Aici intervine educatia afectivă, care nu se poate realiza fără o atitudine afectivă corespunzătoare din partea părintilor si educatorilor: nu-l vom predispune pe copii spre bunătate, milă, fără a le arăta prin propria noastră atitudine exact aceste sentimente.

Socializarea este procesul prin care orice societate își proiectează, reproduce si realizează, prin conduite adecvate ale membrilor săi, modelul normativ si cultural.

Omul se formează si modelează prin procesul de socializare, în contact cu mecanisme si exigente specifice promovate de familie, școală, grup de egali, grup profesional, etc. Încadrarea în sistemul relatiilor sociale, îl determină pe individ să participe activ la viata socială, îl învătă să înțeleagă cultura, îl face capabil să îndeplinească (detină) anumite stataturi si roluri în societate. Carentele apărute în functia de socializare sunt grave, antrenând comportamente indezirabile, deviate, conflicte de adaptare si integrare socială.

Căile de formare ale socializării si implicit ale conceptelor morale sunt legate de constituirea concepiei personale despre lume si viață (Weltanschauung) si se realizează în două etape principale (la fel ca educatia):

Prima etapă se realizează în copilărie, în mediul familial (primii 7 ani), ce favorizează socializarea primară în care se constituie comportamentele încărcate de elemente valorice. În această primă instantă a socializării, reprezentată de familie, copilul deprinde notiuni cu privire la: datorie, responsabilitate, interdicție - marcând dezvoltarea unei structuri generalizate a constiintei morale si juridice (S. Rădulescu, 1984). Familia constituie cadrul de realizare a sociabilității, premisa dezvoltării normelor dezirabile, a modelelor asteptate de conduită. A doua etapă, a socializării secundare, descrisă de Skinner, se leagă de diviziunea socială a muncii si de repartitia socială a cunostintelor, capacităților si aptitudinilor.

Este, mai exact, vorba despre două etape ale formării concepiei despre lume si viață, prima exprimând o imagine despre lume (Weltbild), înțeleasă ca simplă însumare a rezultatelor observării, cea de-a doua fiind un fel de a privi lumea (Weltanschauung), în mod activ, centrându-se pe om, pe aspiratiile si exigentele lui axiologice.

Conceptele morale sunt încărcate de atitudini complexe și se organizează prin influență - sunt conduse de influență. Adolescentul implică în formarea concepției despre lume și viață structura operativă a personalității, la rîndul ei intersectată cu întreaga experiență conceptuală. Concurența universului familial și școlar, fiecare cu problemele sale, cu universul mare al dependentelor, contribuie la accentul special ce se pune după 14 - 15 ani pe construirea concepției despre lume și viață, din exprimarea dimensiunilor faptice și nu dezirative ale acesteia. Dacă nu ar exista această tensiune și direcție a spațiului de viață, nu ar avea nici o tensiune și nici o dimensiune ideea de participare conștientă, deliberată, acceptată, la viața socială. Aceasta este perioada în care idealul de sine și idealul de societate se omologhează și creează condiția maturizării psihice. Tînrul este pregătit psihic și se pregătește moral și aptitudinal, îl atrag cunoștințele pentru confruntări sociale complexe, pentru a se exprima ca atare.

Familia este cadrul în care are loc modelarea personalității copilului, trecerea de la un comportament normativ (reglat din exterior), la un comportament normal (bazat pe autoreglare și autonomie morală). Familia este un reper permanent și fundamental în condiția indivizilor, în manifestarea unor atitudini și comportamente civice și morale, ea fiind unitatea de bază a societății, care asigură transmiterea obiceiurilor, atitudinilor, valorilor de la părinți, orientînd copiii din punct de vedere moral (și nu numai).

O serie de studii atestă faptul că copilul îndepărtat de familie încearcă un sentiment profund de frustrare afectivă, se simte respins, neglijat, fapt ce va influența direct formarea și dezvoltarea conduitelor sale ulterioare. Prin urmare, familia asigură pe de o parte siguranța afectivă, iar pe de altă parte educația primară.

Dezvoltarea gîndirii morale la adolescent (continuare)

Deși gîndirea morală începe să se formeze încă din copilărie, ea se consolidează și se manifestă pe deplin începînd cu perioada mării adolescenței (14 - 18, 20 ani), cînd se realizează, în ceea ce privește dezvoltarea intelectuală o amplă conceptualizare, iar adolescentul este atras de sesizarea atributelor esențiale ale conceptelor, de cerințele de sistematizare și schematizare. Se vorbește de aceea chiar de o tendință de filozofare, ce se accentuează la această vîrstă. În perioada adolescenței prelungite (după 20 ani), deși această tendință rămîne încă evidentă, are loc o creștere a reversibilității de control și întărirea bazei de informație privind validitatea conceptelor. A treia însușire care se modifică în mod evident odată cu vîrsta este statutul conceptelor. Aceasta este una dintre însușirile cele mai importante, deoarece se referă la claritatea, exactitatea și stabilitatea de folosire a conceptului în acte de gîndire. Statutul conceptului se referă la poziția lui în cadrul domeniului științific din care face parte, în structura științei ajunsă la un anumit nivel de dezvoltare. Această foarte mare disponibilitate a informației stocate în memorie, ce se realizează de la această vîrstă, permite crearea unui nivel de control logic și o coerență a întregului plan al gîndirii. Adolescentul devine conștient că există o coerență a evoluției vieții sociale și este interesat tot mai profund de aceasta.

Adolescența se caracterizează prin trecerea spre maturizarea și integrarea în societatea adultă, cu solicitările ei sociale, politice, familiale, profesionale, etc. Tipul de relații întretinute de adolescent se va complica progresiv, căci acesta se integrează tot mai mult în generația sa - prin exprimarea identității proprii și prin exprimarea identității față de adulți. Se produce o intensă socializare a aspirațiilor, aspectelor vocaționale, care implică un anumit nivel de dezvoltare atins de judecata morală.

Prin urmare, la adolescență, inteligenta atinge nivelul unei bune dezvoltări a aparatului logico-formale. Adolescentul este atent și critic și analizează lumea valorilor și raportarea lor

la evenimentele vietii de fiecare zi. Din nou, ca în perioada prescolară, adolescentul își pune probleme morale complexe, se concentrează pe conflictul dintre dependență și cerințele independentei, este impregnat de absorbția realizată în mediul de cultură al sociotipului de proveniență al tânărului. Nu trebuie însă să uităm că în totalitatea vieții sociale există confluente și ipostaze morale de felurite niveluri, fapt ce conturează modele variate de independență.